

AIZANOI IV

ÖZEL SAYI

**ANADOLU'DA HELLENİSTİK VE ROMA DÖNEMLERİNDE
ÖLÜ GÖMME ADETLERİ ULUSLARARASI SEMPOZYUMU**

BİLDİRİ KİTABI

(23 – 26 Temmuz 2018)

THE BOOK OF INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON BURIAL CUSTOMS IN
ANATOLIA DURING THE HELLENISTIC AND ROMAN PERIODS

(July 23 – 26, 2018)

Editör:
Elif ÖZER

**AIZANOI IV
ÖZEL SAYI**

**ANADOLU'DA HELLENİSTİK VE ROMA DÖNEMLERİNDE
ÖLÜ GÖMME ADETLERİ ULUSLARARASI SEMPOZYUMU
BİLDİRİ KİTABI
(23 – 26 Temmuz 2018)**

THE BOOK OF INTERNATIONAL SYMPOSIUM
ON BURIAL CUSTOMS IN ANATOLIA DURING THE HELLENISTIC AND ROMAN PERIODS
(July 23 – 26, 2018)

Editör
Elif ÖZER

Editör Yardımcıları
**Ahmet TÜRKAN, Münteha DİNÇ
Asil YAMAN, Ömür Dünya ÇAKMAKLI
Murat TAŞKIRAN**

Yayımlayan
Şükrü DEVREZ

Tasarım ve Uygulama
İsmet FİLİZFİDANOĞLU

Bilgin Kültür Sanat Şti. Ltd.
Selanik 2 Cad. 68/4 Kızılay - Ankara
Tel: 0312 419 85 67 / Sertifika no: 20193
www.bilginkultursanat.com / bilginkultursanat@gmail.com

ISBN: 978-605-9636-91-9

Birinci Basım: Aralık 2019

© Bilgin Kültür Sanat Yayınları
Yazarın ve yayınevinin yazılı izni olmadan
hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz.

Baskı:
Matsa Basımevi
İvedik O.S.B., Matbaacılar Sitesi 1514. Sokak No: 42
Yenimahalle/ANKARA
Telefon: 0312 395 20 54 Faks: 0312 395 20 54

Editörden

2018 yılının temmuz ayında, Aizanoi Antik Kenti'nin mirasını saklayan Çavdarhisar'ın ev sahipliği yaptığı Anadolu'da Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Ölü Gömme Adetleri Uluslararası Sempozyumu'nda, çok değerli bilim insanları tarafından sunulan bildiri dinledik. Ölü gömme adetlerinin, arkeoloji, tarih, halkbilim, antropoloji ve dil bilim disiplinleri içinde değerlendirildiği bu etkinliğin sağladığı bilimsel çıktıların, dinleyici ve katılımcıların ötesine ulaşması gerektiğini biliyorduk. İşte bu düşünceyle, bir buçuk yıllık bir çalışmanın sonucunda ortaya çıkan bu bildiri kitabını sizlere takdim ettiğim için mutlu ve heyecanlıyım.

Sempozyum ve kitap, pek çok kişinin özverili çalışmasının sonucunda tamamlandı. Öncelikle Aizanoi Kazı Ekibine, bu uzun sürecin her aşamasında gösterdiği yoğun çaba için teşekkür ederim. Onların ortaya koyduğu fedakarlık olmasaydı, kazı sezonunun yoğun temposunda düzenlenen bu etkinlik de mümkün olmazdı. Ayrıca ne kadar şanslıydık ki açılıştan kapanışa, sempozyumu bir ekip ruhuyla sahiplenen katılımcılarımız vardı. Yayın çalışmaları süresince de gösterdikleri ilgi ve titizlikle bize destek olmayı sürdürdüler. Bu vesileyle her birine teşekkürlerimi sunuyorum.

Kitabın ilk bölümü, ölü gömme adetleri ile ilgili terminoloji sorunları ve mezar tipleri üzerine gerçekleştirilen çalışmaları içermektedir. Sonraki iki bölüm ise bu adetlerin, yalnızca, insanların ölüme karşı geliştirdiği bakış açısını değil, mevcut buldukları toplumsal sınıf, sahip oldukları etnik kimlik ve gündelik hayatları hakkında pek çok ayrıntıyı barındırdığını göstermektedir. Dördüncü bölüm, bölgeler arası karşılaştırmanın yapılması adına önemli bir ortam sağlayan, birbirinden farklı coğrafyalarda bulunan dört kent olan Aizanoi, Apollonia Ad Rhyndacum, Ephesos ve Pergé'de tespit edilen inhumasyon ve kremasyon gömü uygulamaları üzerine çalışmalardan oluşmaktadır.

Beşinci bölüm, arkeolojik çalışmalar sonucu tespit edilen mezar buluntularını ve bunların ölü gömme adetlerindeki yeri üzerine araştırmaları içermektedir. Altıncı bölümde, Roma İmparatorluk Dönemi lahitlerine dair çeşitli yönlerden ve oldukça kapsamlı değerlendirmeler içeren çalışmalar bulunmaktadır. Kitabın son bölümünde ise mezar ikonografisi ve bunun ölü kültü ile olan ilişkisi ele alınmıştır.

Sempozyum süresince en çok önemseydiğimiz şey, farklı ülke, üniversite ve ekolden pek çok uzmanın bir araya geldiği bu etkinlikte verimli bir tartışma ortamı yaratmaktı. Bu amaca ulaştığımızı inanıyorum. Dört gün boyunca, neredeyse her oturumun sonu hararetli bilimsel tartışmalara sahne oldu. Bu tartışma kayıtlarının kitapta yer almasının, ölü gömme adetleri ile ilgili teorik, pratik ve metodolojik sorunların ya da bu sorunlar için ortaya koyulan çözümlerin kalıcılığının sağlanması için önemli olduğunu düşündük. Bu nedenle, sempozyumda gerçekleşen tartışmaları ayrı bir bölüm olarak sizlere sunarak bu bilimsel sorumluluğu da yerine getirmiş oluyoruz.

Anadolu'da Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Ölü Gömme Adetleri Uluslararası Sempozyumu'nun, alandaki çalışmalardan elde edilen sonuçların paylaşılıp tartışmaya açıldığı geleneksel bir buluşmaya dönüşmesini ve bu kitabın, zamanla genişleyecek bir külliyatın ilk parçası olmasını umuyorum.

Prof. Dr. Elif ÖZER

T.C.
Kültür ve Turizm
Bakanlığı

Kütahya Valiliği

Pamukkale
Üniversitesi

Çavdarhisar
Kaymakamlığı

Çavdarhisar
Belediyesi

Kütahya İl Özel
İdaresi

Türk Tarih Kurumu

KATKILARINDAN DOLAYI TEŞEKKÜR EDERİZ.

BİLİM KURULU / SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. Dr. N. Eda AKYÜREK ŞAHİN	Akdeniz Üniversitesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Antalya – Türkiye
Prof. Dr. Mustafa ARSLAN	Pamukkale Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, Denizli – Türkiye
Prof. Dr. Neşe ATİK	Namık Kemal Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Tekirdağ – Türkiye
Prof. D. Serdar AYBEK	Celal Bayar Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Manisa – Türkiye
Prof. Dr. Fede BERTI	Museo Arceologico Nazionale Ferrare – İtalya
Prof. Dr. Sedef ÇOKAY KEPÇE	İstanbul Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, İstanbul – Türkiye
Prof. Dr. M. Ertekin DOKSANALTI	Selçuk Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Konya – Türkiye
Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL	Mersin Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Mersin – Türkiye
Prof. Dr. Çiğdem DÜRÜŞKEN	İstanbul Üniversitesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, İstanbul – Türkiye
Prof. Dr. Christian GADZAC	Government Expets Doctoral School of European Security Consultant CHRE University of Oxford, Oxford – İngiltere
Prof. Dr. Kutalmış GÖRKAY	Ankara Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Ankara – Türkiye
Prof. Dr. Binnur GÜRLER	Dokuz Eylül Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, İzmir – Türkiye
Prof. Dr. Bilge HÜRMEZLÜ	Süleyman Demirel Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Antalya – Türkiye
Prof. Dr. Havva IŞIK	Akdeniz Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Antalya – Türkiye
Prof. Dr. Gül IŞIN	Akdeniz Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Antalya – Türkiye
Prof. Dr. Vedat KELEŞ	Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Samsun – Türkiye
Prof. Dr. Guntram KOCH	Christlich Archäologisches Seminar, Marburg – Almanya
Prof. Dr. Christina KOKKINIA	Institute of Historical Research National Hellenistic Research Foundation, Atina – Yunanistan
Prof. Dr. Taner KORKUT	Akdeniz Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Antalya – Türkiye
Prof. Dr. Elif ÖZER	Pamukkale Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Denizli – Türkiye
Prof. Dr. Christine ÖZGAN	Mimar Sinan Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, İstanbul – Türkiye
Prof. Dr. Ramazan ÖZGAN	Selçuk Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Konya – Türkiye
Prof. Dr. Felix PIRSON	DAI (Ersten Direktor), İstanbul – Türkiye
Prof. Dr. Jeroen POBLOME	University of Leuven, Sagalassos Archaeological Research Project, Leuven – Belçika
Prof. Dr. Gürcan POLAT	Ege Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, İzmir – Türkiye
Prof. Dr. Charles Brian ROSE	Mediterranean Archaeology, University of Pennsylvania, Pennsylvania – ABD
Prof. Dr. Bilal SÖĞÜT	Pamukkale Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Denizli – Türkiye
Prof. Dr. Martin STESKAL	Universität Wien, Institute für Klassische Archäologie, Viyana – Avusturya
Prof. Dr. Hamdi ŞAHİN	İstanbul Üniversitesi, Eskiçağ Tarihi Bölümü, İstanbul – Türkiye
Prof. Dr. Nuran ŞAHİN	Ege Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, İzmir – Türkiye

Prof. Dr. Marc WAELKENS	Faculty of Arts Bljde, Leuven – Belçika
Prof. Dr. Cumhuri TANRIVER	Ege Üniversitesi, Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri Bölümü, İzmir – Türkiye
Prof. Dr. A. Tolga TEK	Anadolu Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Eskişehir - Türkiye
Prof. Dr. Oğuz TEKİN	Koç Üniversitesi, Suna – İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi, Antalya – Türkiye
Doç. Dr. A. Oğuz ALP	Anadolu Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Eskişehir – Türkiye
Doç. Dr. Daniş BAYKAN	Trakya Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Edirne – Türkiye
Doç. Dr. Aynur CİVELEK	Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın – Türkiye
Doç. Dr. Murat ÇEKİLMEZ	Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın – Türkiye
Doç. Dr. F. Arzu DEMİREL	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Antropoloji Bölümü, Burdur – Türkiye
Doç. Dr. C. Olivier HENRY	Ecole Normale Supérieure Aorac, Paris – Fransa
Doç. Dr. Handan ÜSTÜNDAĞ	Anadolu Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Eskişehir – Türkiye
Dr. Ute KELP	(DAI Project Coordinator), Deutsches Archäologisches Institut Berlin – Almanya
Doç. Dr. D. Savaş LENGGER	Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Antalya – Türkiye
Doç. Dr. Aşkim ÖZDİZBAY	İstanbul Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, İstanbul - Türkiye
Doç. Dr. Yusuf SEZGİN	Celal Bayar Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Manisa - Türkiye
Dr. Öğr. Üy. M. Metin TÜRKAŞ	Pamukkale Üniversitesi, Türk Dili ve Eğitimi Bölümü, Denizli – Türkiye

HAKEM KURULU / REVIEWER BOARD

Prof. Dr. N. Eda AKYÜREK ŞAHİN
Prof. Dr. Neşe ATİK
Prof. Dr. Serdar AYBEK
Prof. Dr. Fede BERTI
Prof. Dr. Sedef ÇOKAY KEPÇE
Prof. Dr. Ertekin DOKSANALTI
Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Murat DURUKAN
Prof. Dr. Çiğdem DÜRÜŞKEN
Prof. Dr. Kutalmış GÖRKAY
Prof. Dr. Binnur GÜRLER
Prof. Dr. Bilge HÜRMÜZLÜ
Prof. Dr. Havva IŞIK
Prof. Dr. Gül IŞIN
Prof. Dr. Vedat KELEŞ
Prof. Dr. Guntram KOCH
Prof. Dr. Christine ÖZGAN
Prof. Dr. Felix PIRSON
Prof. Dr. Jeroen POBLOME
Prof. Dr. Gürcan POLAT
Prof. Dr. Charles Brian ROSE

Prof. Dr. Bilal SÖĞÜT
Prof. Dr. Martin STESKAL
Prof. Dr. Hamdi ŞAHİN
Prof. Dr. Nuran ŞAHİN
Prof. Dr. Marc WAELKENS
Prof. Dr. Cumhuri TANRIVER
Prof. Dr. Christina KOKKINIA
Prof. Dr. Taner KORKUT
Prof. Dr.. A. Tolga TEK
Prof. Dr. Oğuz TEKİN
Prof. Dr. A. Oğuz ALP
Doç. Dr. Daniş BAYKAN
Doç. Dr. Aynur CİVELEK
Doç. Dr. Murat ÇEKİLMEZ
Doç. Dr. F. Arzu DEMİREL
Doç. Dr. C. Oliver HENRY
Doç. Dr. Handan ÜSTÜNDAĞ
Dr. Ute KELP
Doç. Dr. D. Savaş LENGGER
Doç. Dr. Aşkı ÖZDİZBAY
Doç. Dr. Yusuf SEZGİN

İÇİNDEKİLER

Editörden	III
Bilim Kurulu	V
Hakem Kurulu	VII

I. BÖLÜM

TERMİNOLOJİ PROBLEMLERİ VE MEZAR TIPLERİ

Daniela BALDONI

Burial Customs in Hellenistic Iasos. Archaeological Evidence from the Area of the "Prehistoric Necropolis" / *Hellenistik Iasos'ta Ölü Gömme Adetleri. "Prehistorik Nekropolis" Alanından Arkeolojik Kanıt* 3

Simonetta ANGIOLILLO, Fede BERTI

New Findings about the Late Hellenistic and Roman Imperial Necropoleis of Iasos / *Iasos Kenti Geç Hellenistik ve Roma İmparatorluğu Dönemi Nekropolislerinden Yeni Bulgular* 33

Mehmet GÜRBÜZER

Hellenistik ve Roma Dönemlerinde İdyma Ölü Gömme Gelenekleri Üzerine Bir Ön Değerlendirme / *A Pre-Assesment on Burial Customs at Idyma in Hellenistic and Roman Period* 61

Abuzer KIZIL

Mylasa Hellenistik Dönem Yer Altı Oda Mezarların Tipolojik Açıdan Değerlendirilmesi / *Typological Assessment of Hellenistic Underground Chamber Tombs in Mylasa* 89

Murat TAŞKIRAN

Aizanoi Güney Nekropolisi / *South Nekropolis of Aizanoi* 111

F. Eray DÖKÜ

Demir Çağından Roma Dönemine Kabalis- Kibyrtis Bölgesi Taş Yığıma Tümülüsleri / *Stone Setting Tumuli in Kabalis-Kibyrtis Region from Iron Age to Roman Period* 135

Ali BORA

Mezar Mimarisinde Tipoloji: Bithynia Tümülüsleri / *Typology in Grave Architecture: Bithynia Tumuli* 153

Vedat KELEŞ - Ersin ÇELİKBAŞ

Hadrianoupolis Nekropollerini ve Mezar Tipleri / *Necropoleis and Grave Types of Hadrianoupolis* 187

Kahraman YAĞIZ

Adıyaman İli 2013-2016 Yüzeysel Araştırmalarında Tespit Edilen Yeni Kaya Mezarları / *Newly Found Rock-Cut Graves in Adıyaman Province during 2013 – 2016 Survey Seasons* 213

II. BÖLÜM GÖÇ, HAREKETLİLİK VE EPİGRAFİK VERİLER

Cemil KOYUNCU

Antik Yunan ve Roma Edebiyatında Ölü Gömme Adetleri / *Burial Customs in Ancient Greek and Roman Literature*.....233

Peter D. DE STAEBLER

Naming the Spaces: Questions of Terminology and Status in the Monumental Funerary Landscape of Aphrodisias in Caria / *Alanların Adlandırılması: Karia'daki Aphrodisias Yerleşiminde Anıtsal Mezarların Statüsü ve Terminoloji Sorunları*.....253

M. Tuncay ÖZDEMİR

Buldan (Denizli) Örneği Üzerinden Antik Çağ ve Günümüz Ölü Gömme Adetlerinin Karşılaştırılması / *Comprasion of Ancient and Modern Burial Customs through Buldan (Denizli) Example*...269

Ahmet TÜRKAN

Mezar Yazıtları Doğrultusunda Aizanoi Antik Kentinde Demografik Yapı ve Toplumsal Kimlik / *Demographic Structure and Social Identity at Aizanoi according to Grave Inscriptions*289

III. BÖLÜM İNSAN KALINTILARI

Handan ÜSTÜNDAĞ

Aizanoi Kazılarında Bulunan İnsan İskelet Kalıntıları / *Human Skeleton Remains Found in Aizanoi Excavations*.....311

Ahmet OZER - Mehmet Bülent ÖZDEMİR

Advances in Processing of Facial Reconstruction From Skull: Configure The Face From The All Information / *Kafatasından Yüz Rekonstrüksiyonu İşleminde Gelişmeler: Tüm Bilgilendirmelerden Yüzü Konfigüre Etme*.....331

IV. BÖLÜM İNHUMASYON – KREMASYON

Mustafa ŞAHİN

Apollonia Ad Rhyndacum Nekropolisi Kazıları Işığında "Birincil (Yerinde) Kremasyon" / *"Primary (In situ) Cremation" in the Light of Apollonia ad Rhyndacum Necropolis Excavations*339

Martin STESKAL

Ephesos'ta İnhumasyon ve Kremasyon / *Inhumation and Cremation in Ephesos*.....357

Elif ÖZER

Aizanoi Kuzey Nekropolis'te Bulunan Çocuk Mezarları / *Child Graves Found in Northern Necropolis of Aizanoi*.....375

Sedef ÇOKAY KEPÇE

Pergelilerin Gömütleri: Makroskopik Bir Değerlendirme / *Burials of Pergeans: A Macroscopic Assessment*.....395

V. BÖLÜM MEZAR EŞYALARI

Ergün KARACA

Roma İmparatorluk Dönemi Mezarlarında İşlenmiş Kemik Buluntular / *Worked Bone Finds in the Roman Empire Periods Grave*.....423

Rahşan TAMSÜ POLAT

Mezar Eşyalarının Gömü Geleneklerindeki Anlamına Dair Gözlemler / *Thoughts on the Meaning of Grave Gifts* 447

Daniş BAYKAN

Roma İmparatorluk Dönemi Hekim Mezarları / *Physician Graves from Roman Empire*..... 465

Hazar KABA, Alper YILMAZ, Sadık SULAN

Parion, Toprak Kuleler Mevkiindeki Roma Dönemi Oda Mezarlar 487

Ünal DEMİRER

Kıbyra Nekropollerinde Adak Olarak Sunulmuş *Instrumenta Domestica* Metaller / *Metal Instrumenta Domestica as Offerings From the Cibyra Necropoleis* 507

VI. BÖLÜM**ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ LAHİTLERİ****Marc WAELEKENS**

The Sarcophagus Workshop of Dokimeion / *Dokimeion Lahit Atölyesi* 537

Taner KORKUT

Dokimeion or Pamphylia? Sarcophagus Production in Roman Pamphylia / *Dokimeion ya da Pamphylia? Roma Dönemi Pamphylia'sında Lahit Üretimi* 629

Doris BIELEFELD

Ephesian Garland Sarcophagi and the Significance of Semi-Finished Products / *Girlandlı Efes Lahitleri ve Yarı Mamül Ehemmiyeti*..... 659

Sam CLEYMANS, Inge UYTTERHOEVEN

Sagalassos'tan Bir Roma İmparatorluk Dönemi Lahdinin Arkeolojik Konteksti İçinde Değerlendirilmesi / *Evaluation of an Imperial Period Sarcophagus from Sagalassus in Its Archaeological Context* 677

VII. BÖLÜM**MEZAR İKONOĞRAFİSİ VE ÖLÜ KÜLTÜ****Lucia NOVAKOVA**

Praising the Dead: Study of the Monumental Tombs in Anatolia / *Ölüyü Övmek: Anadolu'daki Anıtsal Mezarların İncelenmesi* 691

Bilsen Ş. ÖZDEMİR

Karaveliler Lahdi Işığında Tlos Antik Kenti Ölü Kültü Uygulamalarına Bir Bakış / *A Look into The Practices Of The Death Cult Of The Ancient City Of Tlos In Light Of The Karaveliler Sarcophagus* 721

Mevlüt ELİÜŞÜK - Ersin ÇELİKBAŞ

Güney Paphlagonia Mezar Alınlıkları 751

Zerrin ERDİNÇ

Aizanoi Mezar Stellerinde Aslan Betimlemeleri / *Lions on Grave Stelai of Aizanoi* 783

TARTIŞMALAR 793

APOLLONIA AD RHYNDACUM NEKROPOLİSİ KAZILARI IŞIĞINDA “BİRİNCİL (YERİNDE) KREMASYON”

Mustafa ŞAHİN*

Özet: Bu makalede, üzerinde pek fazla bilgi olmayan Apollonia ad Rhyndacum antik kentinin nekropol sahasında 2016-2017 yılları arasında 5 sektörde, 27 mezarda yapılan temizlik çalışmaları ve kurtarma kazıları esnasında açığa çıkan mezarlar başlıca altı ana grup altında toplanmaktadır: khamosorion, sandık, basit toprak, lahit, oda ve podyumlu anıtsal mezarlar. İnsanlık tarihinde geleneksel defin türü inhumasyon ve kremasyondur. Kremasyon defin ise kendi içinde ayrıca iki alt gruba ayrılmaktadır: birincil ve ikincil kremasyon. Bu tanımın oluşmasında inhumasyon gömünün kendi içinde birincil ve ikincil olarak ikiye ayrılması önemli rol oynamıştır. Birincil gömüde ceset mezarın içerisinde konulduktan sonra artık herhangi bir şekilde yerinden oynatılmamaktadır. İkincil gömüde ise iskelet veya iskeletler birbirleriyle eklemli deşillerdir. Diğer bir ifade ile ölü farklı bir yerde belirli bir süre boyunca çürümeye bırakılmakta ve bu sürenin sonunda kemikler toplanarak mezara gömülmektedir. Bu farklılık benzer şekilde kremasyon gömü geleneğine de uyarlanmıştır. Beden mezar içerisinde yakılıp olduğu yerde mezarın üzeri kapatılarak defin tamamlanıyorsa “birincil kremasyon”, beden farklı bir yerde yakıldıktan sonra arta kalan kemik ve küller toplanarak bir kabın içine konarak veya konmadan mezara yerleştiriliyorsa “ikincil kremasyon” veya sadece “kremasyon” olarak isimlendirilmiştir.

Apollonia a.R. Nekropolünde, inhumasyon defin genellikle khamosorion mezarlara yapılırken, kerpiç çatki veya mertek mezarlarda genelinde birincil kremasyon uygulanmıştır. Bu makalede, kazılarda elde ettiğimiz verilere göre “birincil kremasyon” gömünün nasıl yapılabileceği irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Apollonia a.R., Birincil Kremasyon, Kerpiç Mezar, Nekropol, Ölü Gömme Geleneği.*

* Prof. Dr. Mustafa Şahin, Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 16059 Görükle, Bursa. E-mail: mustafasahin@uludag.edu.tr

Apollonia a.R. kenti nekropolünde temizlik çalışmaları ve kurtarma kazıları Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile Bursa Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü'nün başkanlığında yapılmıştır. Kazıların sponsorluğunu Nilüfer Belediyesi üstlenmiştir. Destek ve katkılarından dolayı kurumların yöneticileri ve ilgililere teşekkür borç biliriz. Görsellerde kullanılan çizimler için Yüksek Mimar Fadime Yıldız'a teşekkür ederim. Görsellerde kullanılan fotoğraflar kazı arşivinden alınmıştır.

Antik Propontis (Marmara Denizi) ile Olympos (Uludağ) arasında, Apolloniatis'in (Uluabat Gölü) kıyısında yer alan Apollonia ad Rhyndacum, üzerinde pek fazla bilgi olmayan önemli antik kentlerden birisidir. Apollonia, Apolyont Gölü'nün (antik Apolloniatis - modern Uluabat) kuzeydoğu kıyısında, gölün içine doğru ilerleyen bir burun üzerindedir. Apolyont Gölü'ne adını veren Apollonia a.R., Bursa-Karacabey karayolunun 35. kilometresinden güneye sapıldığında 7 kilometre içeridedir. Günümüz Gölyazı'sında olduğu gibi antik kent de peş peşe sıralanan üç yarımada üzerindedir¹. En sonda kalan ve etrafı sur duvarı ile çevrildiği için kale (akropolis) olarak adlandırılan² uç bölüm gölde suların yükseldiği dönemlerde ada halini almaktadır. Kentin asıl yerleşim alanı ortada uzanan ve dış şehir (eksopolis) olarak adlandırılan yarımada³. En kuzeyde kalan ve bir sur duvarı ile yerleşimden ayrılan yarımada ise antik kentin nekropolü olarak ayrılmıştır. Kente ulaşımı sağlayan yol "Gâvur Mezarlığı" olarak da adlandırılan nekropol sahasının yaklaşık ortasından geçmektedir.

Bu makalede, 2016 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izni ile Bursa Müzeler Müdürlüğü'nün başkanlığında ve Nilüfer Belediyesi'nin desteği ile kentin nekropol alanında 1275 (eski 503) numaralı parselde yaptığımız kurtarma kazılarında açığa çıkartılan mezarların bir bölümünde "birincil kremasyon" olarak isimlendirilen defin türü ile karşılaşmıştır (Fig. 1). Bu nedenle makalede, açığa çıkartılan mezarlar tipleri veya bırakılan hediyelerinden ziyade "birincil kremasyon" açısından irdelenecektir. Özellikle, Prehistorik çağlardan başlayarak görülen ve geniş bir coğrafyaya yayılan bu defin türünün neden bu isimle adlandırıldığı ve uygulamanın nasıl yapıldığı konusu kazı verilerinden yola çıkılarak açıklanmaya çalışılacaktır.

Antik kentin nekropolünün yerini belirlemede daha önce definciler tarafından açılarak tahrip edilen khamosorion, podyumlu anıt veya oda mezarlar etkili olmuştur⁴. Bu nedenle araştırmalar öncelikle alanda yüzey araştırması ile başlamıştır⁵. Tahrip edilen mezarlarda temizlik çalışması yapmak üzere başlayan çalışmalar, yakın çevrede definci tahribinden kurtulan mezarların bulunduğu anlaşılmaya üzerine kurtarma kazılarına dönüştürülmüş ve toplam 5 adet sektörde 27 adet meza temizlenmiş veya kazılar ile açığa çıkartılmıştır (Fig. 2)⁶.

Apollonia mezarları gösterdikleri yapısal farklılıklara göre farklı sosyal sınıflara işaret etmektedirler⁷. Bu nedenle öncelikle mezarları yapılarına göre gruplandırmak doğru olacaktır. Kurtarma kazılarında elde ettiğimiz verilere göre mezarlar sanduka yapma teknikleri ve üst örtüleri ile de farklılık göstermektedir. Özellikle sandık mezarları sandukaları ve üst örtülerine göre alt gruplarda ele almak bir takım kavram karışıklıklarını engelleyecektir. Bu nedenle mezarlar yapılarına göre ana gruplara ayrılmış ve sonrasında yapım tarzı ve üst örtülerine göre alt gruplar belirlenmiştir. Buna göre mezarları yapısal olarak başlıca altı ana grup altında toplamak mümkündür: khamosorion, sandık, basit toprak, lahit, oda ve podyumlu anıtsal mezarlar.

1 Şahin - Özbey 2017, 13 Fig. 17.

2 Sur duvarlarının Gotların kenti işgal ettiği Geç Antik Çağ ve Arap akınlarının yoğunlaştığı Bizans Karanlık Çağları olarak da bilinen MS. 7-8. yüzyıllar olmak üzere değişik evrelerde inşa edildiği düşünülmektedir. Ayrıca bk. Kalogeropoulou-Yalçın 2017: 38.

3 Kalogeropoulou-Yalçın 2017: 38 ve 41.

4 Tomay 2015: 28 vd.; Şahin 2016, 192 vd. Fig. 482

5 Şahin 2016, 169 vd. özellikle 193 vd.; Şahin - Özbey 2017, 22 vd.

6 Şahin - Özbey 2017.

7 Örnek olarak bk. Şahin 2019, 123 vd.

APOLLONIA AD RHYNDACUM NEKROPOLİSİ KAZILARI IŞIĞINDA "BİRİNCİL (YERİNDE) KREMASYON"

Apollonia nekropolünde podyumlu anıtsal mezarlara ait en az 3 örnek günümüze ulaşmıştır⁸. Buna karşın yüzey araştırmalarımız esnasında nekropol alanında tespit ettiğimiz alınlığın ortasında medusa başı bulunan lahit kapağı dışında⁹, lahit mezarlara işaret edebilecek herhangi bir in situ buluntu henüz söz konusu değildir. Bununla birlikte Gölyazı Muhtarlığı binasında kayıtlara geçirdiğimiz lahit teknesine ait gövde parçası¹⁰ veya Apollonia'nın territoriumunda kalan çevre mahallelerde halihazırda çeşme yalağı olarak kullanılan lahit tekneleri¹¹, Apollonia nekropolünde lahitlerin de bulunduğu işaret etmektedir.

Khamosorion mezarları M1¹², M2¹³, M3¹⁴ ve M4¹⁵ numaralı dört mezar temsil etmektedir. Bu guruptaki mezarların tamamı definciler tarafından açılarak tahrip edilmiştir. M1 numaralı mezarın kuzey uzun yüzünde, 75 cm uzunluğunda, 25 cm genişliğinde tabula içerisinde, harf yüksekliği 2 cm olan 3 satır Yunanca yazıt ve yazıtı ikiye ayıracak şekilde yerleştirilen bir adet Hermes Hermes figürü en önemli tespitlerimizden birisidir¹⁶. Oda mezarlara ait örnekler ise Sondaj V olarak isimlendirdiğimiz alanında bulunmaktadır¹⁷. Definciler tarafından ilk olarak açıldıkları için bunların üst örtülerinin nasıl olduğunu bilemiyoruz.

Konumuzu oluşturan birincil kremasyon gömü özellikle kerpiç mezarlarda söz konusu olup toplam açılan 27 mezarın 15 tanesinde uygulanmıştır: M5b¹⁸, M5c¹⁹, M5d²⁰, M7²¹, M8²², M9b²³, M12²⁴, M14²⁵, M17a²⁶, M17b²⁷, M18²⁸, M19²⁹, M20³⁰, M21³¹, M22³². Mezarlarda karşılaşılan iskelete ait yanmış kemik parçaları, çok sayıda karbonlaşmış odun parçası, yanık kerpiç ve kiremit parçaları gibi nedenlerle Apollonia Nekropolünde de uygulanmış olmalıdır. Bu tür mezarlar ana kayaya üzerine, ana kayadan faydalanılarak veya bağımsız bir şekilde kerpiç duvarla sandık mezar şeklinde imal edilmiştir. Sandık mezarların üzeri doğrudan plaka şeklinde kapak taşları ile kapatılsa da (M9b) çoğunlukla kerpiç

8 Şahin 2016, 193 vd. Fig. 483-484.

9 Şahin – Özbey 2017, 24 Kat. Ny-8.

10 Şahin 2016, 201 vd. Kat. 146 Fig. 514-515.

11 Örnek olarak bk. Şahin 2016, 71 vd. Fig. 129 - 130, 78 vd. Kat. 60 Fig. 149 - 153.

12 Şahin – Özbey 2017, 28-41.

13 Şahin – Özbey 2017, 42-52.

14 Şahin – Özbey 2017, 54-62.

15 Şahin – Özbey 2017, 64-71.

16 Şahin – Özbey 2017, 29 vd. Fig. 34-35.

17 Şahin – Özbey 2017, 160 – 163 (M10), 172 – 175 (M11).

18 Şahin – Özbey 2017, 104 vd.

19 Şahin – Özbey 2017, 111 vd.

20 Şahin – Özbey 2017, 117 vd.

21 Şahin – Özbey 2017, 130 vd.

22 Şahin – Özbey 2017, 134 vd.

23 Şahin – Özbey 2017, 141 vd.

24 Şahin – Özbey 2017, 167 vd.

25 Şahin – Özbey 2017, 176 vd.

26 Şahin – Özbey 2017, 186.

27 Şahin – Özbey 2017, 187 vd.

28 Şahin – Özbey 2017, 190 vd.

29 Şahin – Özbey 2017, 192 vd.

30 Şahin – Özbey 2017, 197 vd.

31 Şahin – Özbey 2017, 201 vd.

32 Şahin – Özbey 2017, 147 vd.

levha (M12, M17b, M18-M20) veya kiremit stroterlerle (M8) çatki şeklinde kapatılmıştır. Bununla birlikte hem çatki üzerine taş kapak olan örnekler de bulunmaktadır (M5b, M5c, M5d, M7, M22). Sadece kapak taşı bulunan mezarlarda genellikle inhumasyon gömü yapılması dikkat çekmektedir (M5a, M6, M13). Bu durum birincil kremasyon yapılması istenen mezarların kerpiç sandık olduklarını ve üzerlerinin özellikle kerpiç plakalarla çatki şeklinde örtülmüş olabileceğini düşündürmektedir. Diğer bir ifade ile mezar tipleri gömünün türünü de belirlemiştir. Örneğin khamosorion mezarlara inhumasyon defin yapılırken, kerpiç sandık ve kerpiç/kiremit plakalı çatki mezarların genelinde birincil kremasyon uygulanmıştır.

Birincil kremasyon uygulanan mezarlarda, mezarın kenarları düzeltilen ana kayaya yaslanabildiği gibi (M12), moloz taşlarla desteklenen kil duvar ile de oluşturulabilmektedir (M5b, M22). Çatki veya mertegi oluşturan kerpiç plakalar yaklaşık 42 x 42 cm veya 51 x 51 cm boyutlarında kare şeklindeki plakalardan oluşmaktadır; mezarın büyüklüğüne göre plaka sayısı 3-5 veya 6-8 adet arasında değişebilmektedir. Kerpiç plakalar ya yan yana ve çatki şeklinde üst köşeleri birbirine dayanacak şekilde, ya da tek sıra halinde karşı kenara mertek şeklinde uzatılacak dizilmektedir. Her iki dar yanda açık kalan bölümler yine düz kerpiç plakalar ile kapatılmıştır. Kerpiç sandık mezarların aksine, çatki veya mertek mezarların üzerini kapamak için genellikle şekilsiz yassı taş blok kullanılmamıştır.

Mezarda uzanma yönünü genellikle anakayanın yapısı belirlemektedir. Defin işlemi öncesinde dikdörtgen formu yüzeysel çukur açılarak anakaya yüzeyi uygun şekilde düzeltilir. Böylece mezarın yeri hazırlanmış olmaktadır. Daha sonra hafif düzeltilen mezar zeminine kil serilerek mezar tabanı oluşturulmaktadır. Sonrasında defin işlemi başlamaktadır.

İnsan topluluklarında çağlar boyunca ölüm gerçekleştikten sonra beden, ya bedenin bozulmasını engellemek için mumyalanarak ya da inhumasyon (inhumation - herhangi bir işlem yapılmadan toprağa veya mezara olduğu gibi bırakılma) veya kremasyon (cremation - bedenin ateşe maruz bırakılarak yakılması işlemi gerçekleştirildikten sonra mezara bırakılma) yöntemleri uygulanarak gömülmüştür. Kremasyon, Latince kökenli bir kelime olup, cesedin ateş yardımıyla küle dönüştürülmesi anlamına gelen "cremare" kelimesinden türetilmiştir³³. Kremasyon işleminde, kemik çok yüksek ısıda erimeye başladığından genelde kafatası kemiği, uzun kemikler, dişler, göğüs kafesine ait kemikler bozulmadan kalabilmektedir. Ateşin konserve görevi görmesi, bazı durumlarda yanmış kemiğin yanmamış kemiğe göre daha iyi korunmasına neden olmaktadır. Yanmış kemiklerde farklı renklerin ortaya çıkması öncelikle yakma derecesine bağlıdır³⁴. Bununla birlikte kemiğin bulunduğu ortam da bazı durumlarda renk değişimine neden olabilmektedir. Örneğin, toprakta arsenik fazlaysa siyah, tahta parçalarıyla gömüldüyse gri-kahverengi renk görülebilmektedir³⁵.

Kremasyon defin kendi içinde ikiye ayrılmaktadır: birincil ve ikincil kremasyon. Bu tanımın oluşmasında inhumasyon gömünün kendi içinde birincil ve ikincil olarak ikiye ayrılması önemli rol oynamıştır³⁶. Birincil gömüde ceset mezarın içerisinde konulduktan

33 İlgili kaynakçalar için bk. Yıldız - Erdal 2008: 40.

34 Kemikler, 200-250 derecede sarımtırak beyaz veya fildişi, 300-400 derecede kahverengi ve koyu kahverengi siyah, 550 derecede gri, gri-mavi, 650-700 derecede süt beyaz ve tebeşir rengi, 800-950 derecede mat beyazdır. 1000-1600 arası derecelerde ise kemikler erimektedir. Ayrıca bk. Ayengin 1998.

35 Özterzi 2011: 25.

36 Özterzi 2011: 24.

APOLLONIA AD RHYNDACUM NEKROPOLİSİ KAZILARI IŞIĞINDA "BİRİNCİL (YERİNDE) KREMASYON"

sonar artık herhangi bir şekilde yerinden oynatılmamaktadır. İkincil gömüde ise iskelet veya iskeletler birbirleriyle eklemli değillerdir. Diğer bir ifade ile ölü farklı bir yerde belirli bir süre boyunca çürümeye bırakılmakta ve bu sürenin sonunda kemikler toplanarak mezara gömülmektedir.

Bu farklılık benzer şekilde kremasyon gömü geleneğine de uyarlanmıştır. Beden mezar içerisinde yakılıp olduğu yerde mezarın üzeri kapatılarak defin tamamlanıyorsa "birincil kremasyon", beden farklı bir yerde yakıldıktan sonra arta kalan kemik ve küller toplanarak bir kabın içine konarak veya konmadan mezara yerleştiriliyorsa "ikincil kremasyon" veya sadece "kremasyon" olarak isimlendirilmiştir³⁷.

Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemlerinde yaygın olarak görülen³⁸ bir ölü gömme geleneği olan "birincil kremasyon" teriminin kaynağını açıkladıktan sonra uygulama ile ilgili tartışma konularından birisi olan yakma işleminin nasıl gerçekleştirilmiş olabileceği konusuna ağırlık verebiliriz. Bu konuda son yıllarda yapılan araştırmaların en dikkat çekenini Parioan Nekropolü ile ilgili Hasan Kasapoğlu tarafından yapılan yayınlardır. Kasapoğlu'nun tespitlerine göre, yakma işlemi mezara açılan çukur içerisine doldurulan ağaç ve tutuşturucular ile yapılmakta, işlem bittikten sonra mezar hediyeleri konarak mezarın üzeri kapatılmaktadır³⁹. Ayrıca, yanma işlemini kolaylaştırmak amacıyla hava akımını sağlayacak kanal şeklinde bir çukurun mezar tabanına açıldığı düşünülmektedir.

Birincil kremasyon uygulanan nekropollerden birisi de Apollonia a.R. kentinde bulunmaktadır. Burada 2016-2017 yıllarında açılan 27 adet mezardan 15 tanesinde birincil kremasyon defin tespit edilmiştir. Bu uygulamanın yapıldığı mezarların tamamının kerpiç mezarlardan oluşması dikkat çekicidir. Bu defin türünün anlaşılmasında MS 1. yüzyıla tarihlenen M12 numaralı mezar özellikle önemlidir (Fig. 3). Çünkü 15 mezar içerisinde en iyi durumda korunan mezardır ve bu nedenle mezarda sürdürülen kazı çalışmaları esnasında her aşama dikkatlice belgelenmiş ve birincil kremasyon defin en küçük ayrıntısına kadar anlaşılmasına çalışılmıştır⁴⁰.

14H olarak adlandırdığımız plan karenin kuzeybatı sınırında yer alan M12 numaralı mezar, kuzey-güney doğrultusunda uzanmaktadır (Fig. 2). Mezarda uzanma yönünü genellikle anakayanın yapısı belirlemektedir. Mezarın üzeri ve kenarları moloz taşlarla doldurulmuştur. Taş dolgunun altından hemen çatki şeklinde kapatılmış kerpiç plakalar gelmektedir (Fig. 4). Kısa kenarlarda birer, uzun kenarlarda üçer adet olmak üzere toplamda 8 adet kerpiç plaka kullanılan mezar, 158 cm uzunluğa, 60 cm genişliğe sahiptir (Fig. 5). Plakaların boyutları standart olup 51 x 51 santimetrelik kare kalıpları halinde üretilmiştir.

Defin işlemi anakaya yüzeyinin uygun şekilde düzeltilmesi ile başlamaktadır. Apollonia nekropolünün kayalık bir alanda olmasından dolayı ölülerin bedenleri doğrudan ana kaya üzerine bırakılmıştır. Diğer bir ifade ile Parioan Nekropolü'nde olduğu gibi mezarın tabanında ana kaya üzerine oyulan herhangi bir havalandırma kanalı söz konusu değildir (Fig. 6). Bu durum da birincil kremasyon uygulaması nasıl gerçekleştirilmiştir?

M12 numaralı mezarın buluntuları arasında yer alan 14 adet mih, belli bir düzen

37 Yıldız - Erdal 2008: 40.

38 Hellenistik Dönem için bk. Yağız 2009: 138. Roma İmparatorluk Dönemi için bk. Civelek 2007: 78.

39 Kasapoğlu 2013: 109.

40 Şahin - Özbey 2017, 167 vd.

içerisinde sıralanmaları ile özellikle dikkat çekmektedir (Fig. 5). Mıhların konumları ve yerleri, anakaya üzerine ayak şeklinde topukların üzerine oturtulmuş ahşap kirişlerin (Fig. 7) ve bunun üzerine sedye tahtalarının monte edilmiş olabileceğini düşündürmektedir (Fig. 8). Ahşap topuklar, yanmayı kolaylaştırmak için sedyenin tabanında hava akışını sağlamak için olmalıdır⁴¹.

Olasılıkla beden bu ahşap sedyenin üzerine uzatıldıktan sonra yakılmaktadır (Fig. 9). Bazı mezarlarda kemiklerin altında tespit edilen karbon izleri sedye gibi bir ahşap altlığın olma olasılığını güçlendirmektedir. Buluntuların üzerinde herhangi bir is veya yanma izine rastlanmaması, mezar hediyelerinin yakma işlemi tamamlandıktan sonra yerleştirildiğine işaret etmektedir (Fig. 10)⁴².

Her bir sıradaki kerpiç plakalar, beşikçatı⁴³ şeklinde kenar kenara yapışacak şekilde yerleştirilirler; bundan dolayı bu tür mezarlara çatki mezar adı verilmektedir (Fig. 11). Açıkta kalan kısa kenarlar ise dikey kerpiç plakalar ile kapatılmaktadır (Fig. 12). Kerpiç plakaların arasındaki boşluklar birer santimetre kalınlığında kil harç ile sıvanarak kapama işlemi tamamlanmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla kil harç ile sıvama kerpiç plakaların üst birleşme noktasında da boydan boya uygulanmıştır. Mezarın güneydoğu uzun kenarı boyunca görülen yeşil renkli kil sıva bu düşüncemizi desteklemektedir. Böylece mezarın dış dünya ile ilişkisi tamamen kesilmiş olmaktadır (Fig. 3). Buluntuların üzerinde herhangi bir is veya yanma izine rastlanmaması, mezar hediyelerinin yakma işlemi tamamlandıktan sonra yerleştirildiğini düşündürmektedir (Fig. 13).

Parion Nekropolü'nde, yakma işleminde hava akışını kolaylaştırmak için mezarın tabanında ikinci bir çukurun açıldığı bildirilmektedir⁴⁴. Ancak Apollonia'da mezarların doğrudan ana kaya üzerinde olması Parion örneklerinde olduğu gibi tabanda ikinci bir kanalın açılmasını zorlaştırmış olacak ki, beden ayaklı ahşap bir sedye üzerine uzatılarak yakma işlemi gerçekleştirilmiş olmalıdır.

41 Parion örneklerinde hava akışını sağlamak için çukur şeklinde bir kanal açıldığı ileri sürülmektedir. Bu konuda bk. Kasapoğlu 2013: 109.

42 Parion mezarlarında da benzer durum tespit edilmiştir. Ayrıca bk. Kasapoğlu 2013: 109.

43 Eran 2019, 230 vd. Fig. III.85-86.

44 Kasapoğlu 2013: 109.

"PRIMARY (INSITU) CREMATION" IN THE LIGHT OF APOLLONIA AD RHYNDACUM NECROPOLIS EXCAVATIONS

Summary: In this article, 27 graves detected in 5 sectors during the cleaning and salvage excavations between 2016-201 in the necropolis area of the ancient city of Apollonia ad Rhyndacum where we have little information on it, are collected under six main groups: khamosorion, cist, simple earth, sarcophagus, chamber and podium monumental graves.

Traditional burial types in human history are inhumation and cremation. Cremation burial is further divided into two sub-groups: primary and secondary cremation. While inhumation burial is divided into two as primary and secondary burial. In the primary burial, after the body was placed in the grave, it was no longer displaced. In the secondary burial, the skeletal remains of one individual or more are not jointed. In other words, the dead are left to decay in a different place for a certain period of time and at the end of this period, the bones are collected and buried in the grave. This difference was similarly adapted to the cremation burial tradition. If the burial is completed by covering the grave at the place where the body is cremated it is called "primary cremation" while if the deceased is cremated elsewhere and then the bones and ashes were placed in an urn and buried in the grave it is called "secondary cremation" or "secondary cremation."

In the necropolis of Apollonia a.R. inhumation burials are usually seen in the khamosorion graves, while primary cremation has been applied across mud brick or semi-cappuccina graves. In this article, we will examine how "primary cremation" burial was executed according to the data obtained during excavations..

Keywords: Apollonia a.R., Burial Rites, Mudbrick Grave, Nekropolis, Primary Cremation.

Apollonia ad Rhyndacum¹ is located on the shores of Lake Apolloniatis (Uluabat Lake) between Olympus Mountain (Uludağ) and ancient Propontis (Sea of Marmara). It is one of the important city in Bithynia during the Antiquity². The city of Apollonia a.R. eponym Apolyont lake is located After taking 35 km in Bursa-Karacabey highway, it is located 7 km inland. The modern road passes through the middle of the necropolis – called "Gavur Mezarlığı" by the locals – and reaches Gölyazi³.

Before starting rescue excavations in the necropolis, a survey was conducted. Graves that are visible from the surface were disturbed by the illegal digs; thereupon excavations started in 2016 August with permission of Ministry of Culture and Tourism, the directorship of Bursa Museum, with the support of Nilüfer Municipality and under the scientific supervision of Uludağ University Archaeology Department. After receiving permissions from Bursa Regional Conservation Council, excavations at the 2,5-hectare area of at the parcel number 1275 started with surrounding the excavation area with fence and installation of lighting (Fig. 1).

According to graves destroyed by treasure hunters determined during the survey, rescue excavations were carried out in 5 different sectors, and 27 graves in total were unearthed. The primary purpose of the excavations is to protect the graves damaged by treasure hunters. While the graves were being cleaned, it is noticed that the graves

1 Strab. geogr. XII. 8, 11.

2 According to Pliny (Plin. nat. 5, 142), Rhyndakos is located at the border of the states of Asia and Bithynia; if Rhyndakos could be considered as the borderline; the area at the South of Rhyndakos including Apollonia is located at the state of Asia, the area located at the North of the stream including Daskyleion is located at the state of Bithynia and Pontus.

3 Şahin - Özbey 2017, 13 Fig. 17.

that were close to the surface were not noticed by the treasure hunters and they were included in the rescue excavation program. In some cases, since the grave boundaries have exceeded the pre-determined sounding boundaries of some of the soundings were widened. The most important indicators of the necropolis in the area were khamosorion and chamber graves visible from the surface that is disturbed by the treasure hunters⁴.

According to the data obtained from the excavations of the grave types, 6 different types of graves have been identified in the Apollonia Necropolis until now: podium monumental graves, sarcophagus, simple chamber tombs, khamosorion graves formed by carving the limestone bedrock in the form of a cist, simple earth graves, and cists graves. The cists graves are divided into three sub-groups according to the materials used in the construction of the cist. Stone cist graves, mudbrick cist graves, and simple clay cist graves. A grouping was made according to the cover of the graves: mudbrick cappucina graves, single sided mudbrick slab roof graves, tegula cappucina graves, the stone lid graves, cappucina and stone lid grave, single sided mudbrick slab roof and stone lid graves and graves without lid.

The primary cremation burial that forms our subject is especially in the mudbrick graves. It was applied in 15 of the 27 graves: M5b⁵, M5c⁶, M5d⁷, M7⁸, M8⁹, M9b¹⁰, M12¹¹, M14¹², M17a¹³, M17b¹⁴, M18¹⁵, M19¹⁶, M20¹⁷, M21¹⁸, M22¹⁹.

One of the necropolises which was seen primary cremation is Apollonia a.R. All of the graves in which primary cremation is made are from mudbrick graves. The grave M12, dated to the 1st century AD, is particularly important in understanding primary cremation (Fig. 3). Because it is the best preserved tomb among the 15 graves and therefore every stage was carefully documented during the excavations and the primary cremation burial was tried to be understood to the smallest detail²⁰.

The sounding IV, where is found M12, is located in plan squares 14H and 15H, the majority of it is at 15H, it expands to an area of 10 x 10 m and is situated approximately 20 m northeast of sounding IV. Most of the tombs were excavated in the excavation season of 2016; only the grave M12 was left to the beginning of the 2017 season. The fact that the tomb M12 was the best-preserved example of the mudbrick cappucina

4 Tomay 2015: 28 vd.; Şahin 2016, 192 vd. Fig. 482

5 Şahin – Özbey 2017, 104 vd.

6 Şahin – Özbey 2017, 111 vd.

7 Şahin – Özbey 2017, 117 vd.

8 Şahin – Özbey 2017, 130 vd.

9 Şahin – Özbey 2017, 134 vd.

10 Şahin – Özbey 2017, 141 vd.

11 Şahin – Özbey 2017, 167 vd.

12 Şahin – Özbey 2017, 176 vd.

13 Şahin – Özbey 2017, 186.

14 Şahin – Özbey 2017, 187 vd.

15 Şahin – Özbey 2017, 190 vd.

16 Şahin – Özbey 2017, 192 vd.

17 Şahin – Özbey 2017, 197 vd.

18 Şahin – Özbey 2017, 201 vd.

19 Şahin – Özbey 2017, 147 vd.

20 Şahin – Özbey 2017, 167 vd.

APOLLONIA AD RHYNDACUM NEKROPOLİSİ KAZILARI IŞIĞINDA "BİRİNCİL (YERİNDE) KREMASYON"

grave which could provide valuable information about the grave type caused us to leave the excavation of the grave to the next season (Fig. 3).

The grave M12 is located in the plan square 14H on the northwest border of the sounding area (Fig. 2). Since the majority of the grave which was extending in the north-south direction continued below the northern section, the trench was extended (Fig. 5).

Both the top and the sides of the grave extending in the north-south direction are filled with rubble stones. Right after the stone fill top of the mudbrick slab was visible, which showed that the grave was not covered with limestone slab. This example indicates that the top of the roof graves could also be covered with rubble stones.

After the rubble stones and filling soil around the M12 were cleaned, the joints of the mudbrick slabs became more visible (Fig. 3). The grave which has 8 mudbrick slabs on the short sides and 3 on the long sides, has a length of 158 cm and a width of 60 cm (Fig. 4). The dimensions of the slabs are standard and are reproduced in square molds measuring 51x51 cm. The cist of the grave was carved firstly on the bedrock, later the grave was covered with mudbrick slabs placed to form a roof. For this reason, we want to include the grave 12 in the "mudbrick slab cappucina on simple earth grave" group.

Excavations were continued by clearing the boundaries of the grave and the surrounding area, and the profiles of the mudbrick slabs were identified and made visible. Northwest side of the inclined slabs collapsed inside the grave, an ungenderium partially expanding out from this section was the first find from this grave. Moreover, nails with bent tips were uncovered at the short side of the grave (Fig. 5). Excavation of the grave began on the side with collapsed mudbrick slabs. The mudbrick slabs which collapsed inward from the middle could not be removed entirely; therefore, they were cut into pieces from the joints and removed in fragments. Then, the slabs on the other side were supported for avoiding collapsing (Fig. 6). In the grave, crumbled bone fragments, ash and carbon marks indicate primary cremation.

As far as we can have detected, the burial types play a role in determining the grave type. For example, inhumation burials were carried out in the khamosorion tombs, while primary (in situ) cremation was applied to the mudbrick cists and mudbrick/tegula graves.

In the past communities, apart from the mummification used in order to prevent disruption of the body, the dead could also be buried underground or in a grave without any procedure which is named as inhumation, or the body is left in the grave after that is exposed to high temperature fire, which is called cremation. Cremation is a word of Latin origin, derived from the word "cremare", which means the body is converted into ash by fire²¹.

Since the bone starts to melt at a very high temperature, the skull, long bones, tooth, and rib cage bones usually remain intact. The fact that the fire served as a conserving effect in some cases led to better protection of the burned bone than the buried bones. The appearance of different colors in burned bones depends primarily on the degree of incineration²². However, environmental conditions may cause a change in color in

21 See for related bibliography. Yıldız - Erdal 2008: 40.

22 The bones are yellowish white or ivory at 200-250 degrees, brown and dark brown black at 300-400

some cases. For example, if the arsenic is higher in the soil, bones took the color of black, if the bones are buried with wooden pieces, bones become gray-brown²³.

The burial is divided into two parts: primary and secondary burials²⁴. In the primary burial, the body is no longer displaced in the grave. In the secondary burial, the human skeleton or skeletons are not articulated with each other. In other words, the dead are left to rot in a different place for a certain period, and at the end of this period, the bones are collected and buried in the grave. This situation is similar to the cremation tradition; the corpse is either cremated in the grave and buried after the process is complete or the deceased could be cremated in a different place and after the remaining bones and ashes are collected and put into a bowl or directly in a grave²⁵. Therefore, the type of cremation which is executed inside the grave is called "primary cremation. During the salvage, excavations carried out in the Apollonia Necropolis, the type of cremation detected matches with the primary cremation. The primary cremation was a common practice in the Parion Necropolis and it is suggested that it was executed with the trees and igniters filled in the grave pit and after the cremation process was completed grave goods were placed inside the grave²⁶. However, the Apollonia burials were executed directly on the bedrock; it would be difficult to open a canal to provide air flow as in the Parion examples. Therefore the deceased lay on a wooden bench with a wooden base. We would like to share our suggestion on how the primary cremation in the Apollonia Necropolis accrued in accordance with the evidence.

According to the necropolis excavation Apollonia a.R., the primary cremation was applied in the mudbrick cists and the mudbrick cappucini graves. Grave M12 which is one of the well preserved examples is particularly important for understanding the method applied in the primary cremation. Generally, the grave corners could lean against the bedrock or could be formed by a clay wall supported by rubble stones. The mudbrick slabs forming the roof consist of approximately 42 x 42 cm or 51 x 51 cm square slabs; according to the size of the grave, the number of slabs could vary between 3-5 or 6-8 pieces. The mudbrick slabs are inlined facing one another, forming a roof. The sections which are open on both sides are closed with flat mudbrick slabs. Unlike the mudbrick cists graves, generally irregular flat stone blocks were used to cover the cappucina graves.

The direction of the burial is determined by the structure of the bedrock. The burial process starts with the correction of the bedrock surface and roughly carving rectangular pits. Afterward roughly carved grave base is covered with a clay base. After these processes, the burial is executed. The 14 nails find among the finds of the grave M12, are particularly noteworthy for being ranked in a certain order. The positions and locations of the nails suggest that a wooden beam (Fig. 7) placed on the bedrock and a wood bench was extended over it. (Fig. 8). Beams were placed to ensure air flow in the base section to facilitate burning²⁷.

degrees, gray-gray blue at 550 degrees, milk white and chalk at 650-700 degrees, and matt white at 800-950 degrees. Bones melt at 1000-1600 degrees. Also see. Ayengin 1998.

23 Özterzi 2011: 25.

24 Özterzi 2011: 24.

25 Yıldız - Erdal 2008: 40.

26 Kasapoğlu 2013: 109.

27 It is suggested that a pit-shaped channel was opened to allow air flow in Parion samples. See. Kasapoğlu 2013: 109.

APOLLONIA AD RHYNDACUM NEKROPOLİSİ KAZILARI IŞIĞINDA "BİRİNCİL (YERİNDE) KREMASYON"

Probably the cremation of the body took place on this bench (Fig. 9). In some graves, carbon traces found under the bones supported the probability that there was a wooden base under the bench. Since there was no trace of a burn or soot found on the finds, indicates that burial gifts were placed after the cremation process (Fig. 10)²⁸.

In cappucina graves, mudbrick slabs were placed in two rows each rows facing against one another (Fig. 11). Spaces at the short sides of the graves are closed with vertical mudbrick slabs. Inbetween the mudbrick slabs are filled with few centimeters thick clay mortar. As it is understood, clay mortar was applied all over the top junction points of the mudbrick slabs. The green clay plaster seen along the southeast long side of the grave supports this idea. Thus, the grave was completely isolated from the outside world.

Since there was no trace of a burn or soot found on the finds, it makes believe that the burial gifts were placed after the cremation process (Fig. 12).

BİBLİYOGRAFYA / REFERENCES

- Ayengin 1998 Ayengin, N., "Neolitik ve Kalkolitik Dönemde Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri", A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (Ankara).
- Eran 2019 Eran, Y., Arkaik Dönem Tapınakları. Anıtsal Hellen Mimarlığına Giriş (İstanbul).
- Kalogeropoulou-Yalçın 2017 E. Kalogeropoulou-Yalçın, Apolyont'un Sakinleri: Mekan, Bellek ve Tarih (İstanbul).
- Kasapoğlu 2013 Kasapoğlu, H., "Nekropol", C. Başaran (ed.), Antik Troas'ın Parlayan Kenti Parion (İstanbul), 107-135.
- Özterzi 2011 Özterzi, S., Anadolu'da Neolitik ve Kalkolitik Dönemdeki Mezar Tiplerinin ve Ölü Gömme Geleneklerinin Sosyokültürel Açısından Değerlendirilmesi, A.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (Ankara)
- Şahin 2016 M. Şahin, Bursa ve İlçeleri Arkeolojik Kültür Envanteri II, Nilüfer İlçesi I (Bursa).
- Şahin 2019 Şahin, M., "Ein Elitengrab aus Apollonia ad Rhyndacum", ANODOS Studies of the Ancient World 14/2014, 2019, 123-136.
- Şahin - Özbey 2017 Şahin, M., Özbey, A. S., Nekropol Kazıları 2016-2017, M. Şahin (ed.), Apollonia a.R. Araştırmaları I (Bursa 2017).
- Tomay 2015 B. Tomay, Apollonia ad Rhyndacum Nekropolü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Bursa).
- Yıldız - Erdal 2008 Yıldız, Ö. - Erdal, Y. S., Antandros Antik Kentinde Ölü Yakma Geleneği, 23. Arkeometri Sonuçları Toplantısı, 28 Mayıs - 1 Haziran 2007 Kocaeli (Ankara), 40-55.

28 A similar situation was observed in Parion graves. See also Kasapoğlu 2013: 109.

Fig. 1: Apollonia a.R. Nekropolünün lokasyonu (osmandan iste).

Fig. 2: Sondaj alanları ve mezarların yerleri (Osmandan iste).

Fig. 3: M12 numaralı mezar, kazıdan önce. (Figure 174)

Fig. 4: M12 numaralı mezar, kerpiç plakaların üzerindeki sıva temizlendikten sonra (Figure 176)

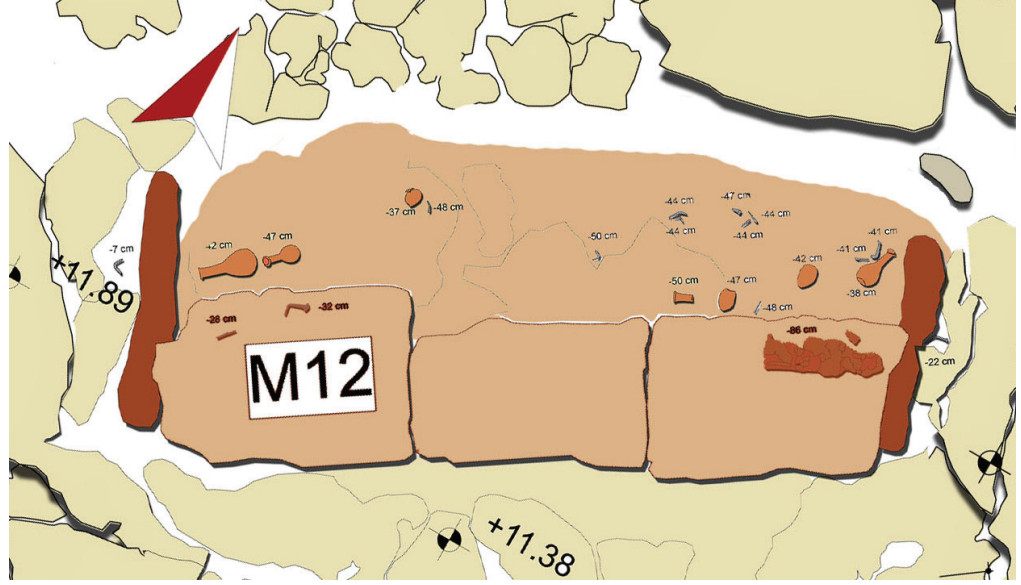

Fig. 5: M12 numaralı mezar, kazı sonrası rölovesi

Fig. 6: M12 numaralı mezar, kazıdan sonra

APOLLONIA AD RHYNDACUM NEKROPOLİSİ KAZILARI IŞIĞINDA "BİRİNCİL (YERİNDE) KREMASYON"

Fig. 7: Olası Sedyenin Topuklar Üzerine Oturan Alt Kirişlerden Oluşan İskeleti

Fig. 8: Mezar İçine Yerleştirilen Ahşap Sedye

Fig. 9: Sedye Üzerine Yerleştirilen Bedenin Yakılması

Fig. 10: Yakma İşleminin Sonunda Mezar Hediyelerinin Yerleştirilmesi

Fig. 11: Mezarın Kerpiç Plakalar ile Kapatılması.

APOLLONIA AD RHYNDACUM NEKROPOLİSİ KAZILARI IŞIĞINDA "BİRİNCİL (YERİNDE) KREMASYON"

Fig. 12: Mezarın Her İki Dar Yüzüne Kapak Levhalarının Yerleştirilmesi.

Fig. 13: Mezar İçerisinde Tespit Edilen Karbon İzleri ve üzerinde yanık izi olmayan mezar hediyeleri